

הרב עזרא קורח שליט"א

מחה"ס תוספת שבת, תוספת יום טוב, משנת ערובין, משנת תחומין, שביתת יום טוב, משנת ריבית, משנת בכורים, משנת חולין, שיטת זבחים, תורת המנחות, משנת טהרה, שערי עזרה. מראשית השנה שמיטה ויובל.

אמת קנה

קנייני תורה

מעט מזער ממה שראינו אצל גדולי התורה שזכינו לאורם, ובפרט אצל מרן הראשון לציון זצוק"ל, אשר השקיע וזכה למדת ההתמדה בצורה מופלגת, ומתלמודו העתיק את מקומו לעולם שכולו טוב. כי הפסוק (תהלים קי"ט צ"ט) מכל מלמדי השכלתי, אינו מוסב רק על עצם הלימוד, אלא גם על קנייני התורה שבהם עלו ונתעלו, ולאורם נסע ונלך.

א. יקרת הזמן

הנה לאחר שהורגלנו בספרי האחרונים שכל מהלך הפלפול והמשא ומתן עד למסקנה נכתב באריכות, ופעמים על מסקנה קצרה או תירוץ קצר בראשונים מרחיבים בכמה וכמה עמודים בספר, ותולים שלכל זה נתכוונו הראשונים במילים ספורות, המעיין למשל בספר שם טוב למהר"ח כסאר זצ"ל, יתקשה לקבל שהוא כולל במשפטים קצרים הרבה שקלא וטריא. אולם, זו היתה שיטתו וכך היה מדריך לאלה שהכירוהו, ללמוד מספרי הראשונים לכתוב בקצרה רק את המסקנה של הקושיה והתירוץ או של הביאור, כשהוא מצביע לעיתים על ההבדל בין רש"י לרשב"ם בפרק ערבי פסחים, אשר שניהם מן הראשונים, ואף הרחבת הדברים אצל רשב"ם נראתה לרש"י כאריכות יתירה.

וכל זה נבע מערך הזמן שהיה יקר מאוד בעיניו. כי אותו הזמן המוקדש לכתיבה נרחבת ומפורטת, ניתן לנצלו להמשך הלימוד בגמרא ובפוסקים. וזו היא דרכם של גדולי ישראל, שקנו את מעלתם מתוך התמדה ושקידה עצומה בתורה. הם ידעו לייקר כל חלקיק של זמן, ולא בזבזוהו אף עבור מה שנראה בעינינו כצורך מוצדק בעסק התורה ועבודתה.

ובעניין זה יתבאר לנו מאמר חז"ל מופלא במסכת סוכה (נ"ב ע"א) על הפסוק בזכריה

(י"ב י"ב) וספדה הארץ משפחות משפחות וגו', האיי הספידא מאי עבידתיה. פליגי בה רב דוסא ורבנן. חד אמר, על משיח בן יוסף שנהרג. וחד אמר, על יצר הרע שנהרג. בשלמא למאן דאמר על משיח בן יוסף שנהרג וכו'. אלא למאן דאמר על יצר הרע שנהרג, האיי הספידא בעי למעבד, שמחה בעי למעבד, אמאי בכו. כדדרש רבי יהודה, לעתיד לבוא מביאו הקב"ה ליצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים. צדיקים נדמה להם כהר גבוה, ורשעים נדמה להם כחוט השערה. הללו בוכין והללו בוכין. צדיקים בוכין ואומרים, היאך יכולנו לכבוש הר גבוה כזה. ורשעים בוכין ואומרים, היאך לא יכולנו לכבוש את חוט השערה הזה, ע"כ.

ולכאורה תמוה, כי אמנם יש מקום לבכיה אפילו של הצדיקים [אף שהיא צריכה להיות בכיה של שמחה על שהתגברו על יצרם] כדפירש רש"י שנזכרים בצערם שהיה להם לכבוש את הרשע הזה בחייהם. אבל מה מקום יש להספד כשמדובר על יצר הרע שנהרג, והרי כל הספד הוא ביטוי של צער על אדם או דבר יקר שאבד.

והנה בליקוטים מהגר"א (נדפסו בסוף שנות אליהו על סדר זרעים) פירש על פי אותה סוגיא דסוכה, את הסוגיא במגילה (ג' ע"א) על הכתוב בזכריה (שם י"א) ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדדרמון בבקעת מגדון, אמר רב יוסף, אלמלא תרגומא דהאיי קרא, לא ידענא מאי קאמר. ביומא ההוא יסגי מספדא בירושלם כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרמון בן טבריימון ברמות גלעד, וכמספדא דיאשיה בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגידו, ע"כ. ותמה הגר"א לעניין מה תלוי ההספד בירושלים בשני ההספדים הללו. ותירץ שזה רומז למספד הצדיקים והרשעים הנזכר בסוכה. מספד יאשיה רומז להספד הצדיקים, ומספד אחאב רומז להספד הרשעים, יעויין שם. ולפי זה תגדל התמיהה, וכי על יצר הרע שנהרג יגדל המספד בירושלים, והרי אין מקום להספד אלא על אדם או דבר יקר שאבד.

אבל על פי האמור לעיל יש לפרש שההספד הוא על הזמן היקר שנאלצו הצדיקים להשקיע בחייהם כדי להתגבר על יצרם. כי אלמלא מלחמות היצר המלוות את האדם מילדותו עד יום מותו, היה האדם מנצל את אותו זמן ללימוד ולתפילה. והמלחמות עם היצר הלא מלוות גם את הצדיקים, שהרי כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו (סוכה שם). אמנם כל אותה מלחמה אצל הצדיקים נמשכת זמן מועט בכל פעם, אבל כל אותם חלקיקי שניות במשך ימי חייו מצטרפים לזמן יקר, ועל אותו זמן יגדל המספד ביום ההוא. נמצא

שגם זמן המנוצל לעבודת ה', למאבק כנגד היצר, נחשב כזמן שהלך לאיבוד, כיון שהיה אפשר לנצלו לתורה. [וכבר מצינו לחז"ל (שבת י' ע"א) שאמרו על המאריכים בתפילה על חשבון זמן לימוד תורה, מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה].

ועל דרך זה פירש מרן בעל אבן האזל את הפסוק ביואל (ב' י"ב) וגם עתה נאום ה' שובו עדי בכל לבבכם ובצום ובבכי ובמספד, והרי באותו הפרק מעורר הנביא את העם לתשובה, ואם כן בשלמא צום ובכי הרי הם מדרכי התשובה, להתעורר על ידם ולשוב. אבל מה מקום למספד, את מי מספידים. ועל זה השיב הרב בבכיה, ההספד הוא על הזמן שהלך לאיבוד. ואם יעשה האדם חשבון, כמה זמן יש ביום, וכמה ממנו מנוצל באופן מוצדק, והיאך שעות רבות הולכות לאיבוד, ישתומם על איבוד הזמן הנעשה בידיים.

וזו היתה אחת מנפלאות דרכו של מרן הראשון לציון זצוק"ל, שאף על פי שכל נושא שעסק בו, לא הניח לו ולא משך ידיו ממנו עד שהקיף אותו מכל צד ומכל פינה, וכל סימן בספריו הוא קונטרס שלם בפני עצמו, מכל מקום הספיק בחייו מה שלא הספיקו רבים מן המתמידים בעסק התורה. ונראה היה כי כמדת עמלו בהתמדה, זכה משמים שזמנו יהיה בבחינת מועט מחזיק את המרובה. ודומה היה כי מה שאחרים קיצרו בו מחמת יקרת הזמן, הוא זכה להאריך בזה במדת אותו הזמן. וזה מה שיש לנו ללמוד מגדולי התורה, על ערך הזמן וניצולו, ולאורם נסע ונלך.

ב. מאויבי תחכמני

ועל שמירת הזמן וניצולו יש לנו להתבונן ולראות כיצד בני אדם העמלים בקנייני העולם הזה, להוטים לנצל כל שעה וכל רגע, וראשם ורובם שקועים בהשגת מטרתם, ומהם נקיש ונלמד לעניין לימוד התורה.

והנה איתא בריש מסכת עבודה זרה, דרש רבי חנינא בר פפא ואיתימא רבי שמלאי, לעתיד לבוא מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר, כל מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מיד מתקבצין ובאין אומות העולם בערבוביא, שנאמר (ישעיה מ"ג ט') כל הגויים נקבצו יחדיו וגו'. אומר להם הקב"ה, אל תכנסו לפני בערבוביא, אלא תכנס כל אומה ואומה וסופריה וכו'. מיד נכנסת לפניו מלכות רומי תחילה וכו'. אומר להם הקב"ה, במה עסקתם. אומרים לפניו, רבונו של עולם, הרבה שווקים תיקננו, הרבה מרחצאות עשינו, הרבה כסף וזהב הרבינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אומר

להם הקב"ה, שוטים שבעולם, כל מה שעשיתם, לצורך עצמכם עשיתם, תיקנתם שווקים להושיב בהן זונות, מרחצאות לעדן בהן עצמכם, כסף וזהב שלי הוא, שנאמר (חגי ב' ח') לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות. כלום יש בכם מגיד זאת, שנאמר (ישעיה שם) מי בהם יגיד זאת, ואין זאת אלא תורה, שנאמר (דברים ד' מ"ד) וזאת התורה אשר שם משה. מיד יוצאין בפחי נפש. יוצאת מלכות רומי ונכנסת מלכות פרס אחריה. מאי טעמא, דהא חשיבא בתרה וכו'. אומר להם הקב"ה, במה עסקתם. אומרים לפניו, רבוננו של עולם, הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו, וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה. אומר להם הקב"ה, כל מה שעשיתם, לצורך עצמכם עשיתם וכו', ע"כ.

ונראה לבאר כל העניין, דהנה הנדון כאן הוא לעניין נטילת שכר על עסק בתורה, שהרי מביא הקב"ה ספר תורה ומניחו בחיקו ואומר כל מי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. ומדנקט שעסק בה ולא שלמד בה, משמע שכל מי שהיה לו חלק בתורה אף שאינו בר לימוד תורה, יבוא ויטול שכרו [ומשום הכי לא נזכרו כאן ישראל כלל]. ועל כן סברו רומי ופרס שיש להם חלק בתורה, שהרי הם תיקנו שווקים ומרחצאות וגשרים וכו', ואף שכוונתם היתה לצורך עצמם, מכל מקום כיון שמעשיהם אלה גרמו בעקיפין שנסתייעו בהם ישראל לעסוק בתורה, יש להם חלק בתורה.

[ומהרש"א שם כתב שבתחילה לא ידעו כי ספר תורת משה הוא בחיקו של הקב"ה, אלא כל אומה סבורה כי דתה היא, ולכך מתקבצים כולם, כי לפי דעת כל אומה דתה היא אמת, עד אשר יפרש להם הקב"ה יש בכם מגיד זאת תורת משה וכו', עכ"ד. ודבריו צריכים ביאור, שהרי קודם לכן כבר יאמרו שלא עשו כל זאת אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה, וכי דבר זה כתוב בספרי הדת של רומי ופרס ודומיהם. ואף פשט לשון הגמרא משמע שיידעו כבר בתחילה כי ספר תורה מונח בחיקו. ומה שיאמר להם הקב"ה כלום יש בכם מגיד זאת, היינו האם באמת עשיתם כל זאת לצורך קיום התורה על ידי שישראל יעסקו בה, ולא לצורך עצמכם].

ועל מה שאמרו שם מאי טעמא דהא חשיבא בתרה וכו', כתב תוספות רי"ד שם, עיקר חשיבותה של פרס יותר משאר אומות, אינו אלא משום דמשכא מלכותא עד דאתי משיחא וכו'. וזהו מה שאומר לפנינו, סברי אינהו משתעבדי בישראל, אנן לא משתעבדינן בהו. דאף על גב דכמה אומות שיעבדו ישראל, כגון מצרים ובבל ויון, מכל מקום אלו שיעבדו לפי

שעה וכלה שעבודם, אבל רומי ופרס משעבדים בישראל עד ביאת המשיח, שהרי עד אז מושלת מלכותם וכו', יעויין שם.

ולפי זה נראה שביאור המשך הסוגיא כך הוא, שלא זו בלבד שעשו לצורך עצמם ולא כדי שיתעסקו ישראל בתורה, אלא אף גרמו לביטול תורה בישראל על ידי שעבודם. ומצד זה רומי ופרס הן העומדות בראש בביטול התורה. כי אע"פ שמלכות בבל החריבה בית ראשון, ומלכות יון גזרה גזירות לבטלם מתורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, מכל מקום לא היה זה לאורך ימים ושנים. אבל רומי ופרס שנמשכת מלכותם, וישראל תחת שעבודם עד ביאת המשיח, הם גרמו לביטול תורה יותר מבבל ויון.

והרב כתב סופר בחידושו על התורה סוף ספר ויקרא, פירש את טענת אומות העולם, על פי דברי חובות הלבבות שער חשבון הנפש פרק ג', שהירא את ה' ילמד מעוברי עבירה להיות זריז במצוות מאד, כי כמה הוצאות הם מוציאים ומקדימים ורצים לדבר עבירה והבלי העולם הזה שאין בהם ממש, ואם כן על אחת כמה וכמה נרוץ אנחנו למצוה ולא נחוס על הוצאות וטרחות ויגיעות. וזו היא כוונת חז"ל שיאמרו אומות העולם תיקננו שווקים והרבינו כסף וזהב כדי שיעסקו ישראל בתורה, היינו כדי שילמדו מאתנו, כמו שאנו עוסקים בתיקון שווקים להנאות גופניות, וכמו שהרבינו כסף וזהב, כן יעסקו הם בתורה ובמצוות. ואם כן יש להם זכות, שעל ידי זה מתעוררים ישראל לעסוק בתורה בזריזות ובחשק רב. ואם באמת זו היתה כוונתם, היו מקבלים שכר. אבל אומר להם הקב"ה, שוטים, לא עשיתם לכוונה זו אלא להנאתכם בלבד, יעויין שם.

ועל פי זה יש לבאר הא דאיתא בשבת (ל"ג ע"ב) בעובדא דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, ופתח רבי יהודה ואמר, כמה נאים מעשיהם של אומה זו, תיקנו שווקים וכו'. ר' יוסי שתק. נענה רבי שמעון ואמר, כל מה שתיקנו לא תיקנו אלא לצורך עצמן וכו', ע"כ. ולכאורה קשה טובא, מה ראה רבי יהודה לשבח מעשיהם של רומיים, והרי לכאורה יש בזה איסור לא תחנם (דברים ז' ב'), לא תתן להם חן (עבודה זרה כ' ע"א). ועוד, הלא כדברי רבי שמעון מוכח להדיא כאן, שאומר להם הקב"ה כל מה שעשיתם לצורך עצמכם עשיתם.

אלא הפירוש הוא כאמור, שאין כוונת רבי יהודה לשבח את הרומיים, אלא כוונתו שיש לנו ללמוד ממעשיהם כיצד עלינו לפעול ולעשות כדי להכין בתי מדרשות למשך את הציבור שיעסקו בהם בתורה. ולזה שתק רבי יוסי, כיון שאין הכוונה לשבח את הרומיים אלא ללמוד מהם, ואפשר שדבר זה מותר. ורבי שמעון סבר שאין לגרום זכות לרומיים בזה

שנלמד מהם כיצד לייקר בתי מדרשות. ויתר על כן יש לבאר בדעתו של רבי שמעון לפי המבואר לעיל, שמעשיהם של רומיים ושעבודם גרמו לביטול תורה יותר מהתועלת שיש במעשיהם לעסק התורה.

ובזה מתבאר הא דאיתא בברכות (כ"ח ע"ב), רבי נחוניא בן הקנה היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו וכו'. ביציאתו מהו אומר, מודה אני לפניך ה' אלהי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות. שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים וכו'. ולכאורה תמוה, מה מקום בהודאה זו על זכותו להיות מיושבי בית המדרש, לקטרג על אחרים שהם משכימים להבלי העולם הזה והוא אינו כמותם. אלא הכוונה היא כאמור, שהיה רבי נחוניא אומר, מאותם בני אדם המשכימים לדברים החשובים להם, דהיינו לענייני העולם הזה, אני לומד להשכים לדבר החשוב ביותר שיש לי, דהיינו לעסוק בדברי תורה בבית המדרש, והוא מודה לה' על החשק והזריזות שזכה ללמוד מהם, עיין שם בכתב סופר.

ג. מעלת העמל בתורה

והנה איתא במנחות (ל' ע"א), אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב, הלוקח ספר תורה מן השוק, כחוטף מצוה מן השוק. כתבו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני. וכתב נימוקי יוסף שם, כחוטף, פירוש אין לו שכר גדול כל כך כמי שטרך בכתיבתו, ויש מקום למדת הדין לחלוק ולומר, דאלמלא שבאה עליו בלא טורח, לא היה עושה אותה. כתבו וכו' כאילו קיבלו מהר סיני, שיש למדת רחמים לומר, כמו שטרך טורח זה, כן היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מהר סיני, עכ"ד.

לפי זה יש לנו לומר, ומה אם במצות כתיבת ספר תורה יש חילוק רב בין מי שאינו טורח במצוה אלא לוקח ספר תורה מן המוכן, לבין מי שטורח בעניין ואינו מחפש לקיים את המצוה בקלות, שהוא כמי שקיבל את התורה הוא עצמו מהר סיני, ועל האחר יש קטרוג גדול, ויש למדת הדין לומר שאלמלא באה לו המצוה בלא טורח לא היה מקיימה כלל. כל שכן בלימוד התורה, שהוא התכלית של כתיבת ספר תורה, שכלל שהאדם טורח ועמל ורץ בהליכה לבית המדרש, ובהיותו בבית המדרש אינו מיושבי קרנות שם אלא עמל בעסק התורה, יש למדת רחמים לומר, כשם שהוא עמל בתורה בחשק ולא די לו בלימוד שלא בטורח, כך היה טורח ללכת במדבר כדי לקבל תורה מנותן התורה בהר סיני.

ועל דרך הרמז, יש בנותן טעם להזכיר כאן את מה שאנו רגילים לומר בהוצאת ספר תורה [והוא מהזוהר הקדוש פרשת ויקהל ר"ו ע"א], אמר רבי שמעון בן יוחאי עליו השלום, כד מפקין ספרא דאורייתא מגו היכלא למיקרי ביה בציבורא, מתפתחין תרעי שמיא דרחמי ומעוררין את האהבה לעילא וכו'. כלומר, מדת הרחמים מלמדת זכות על האדם לא רק כשהוא עמל במצות כתיבת ספר תורה, אלא מאחר שכל תכלית מצוה זו כדי לקיים ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם (דברים ל"א י"ט), הרי שכאשר מוציאים ספר תורה כדי לקיים את התכלית הנרצית, ודאי שמדת הרחמים מלמדת זכות על כל הציבור המשתתף בזה.

לפי זה, אדם שלא די לו באותה שעה של הוצאת ספר תורה כדי לקרוא בו בציבור את מה שתיקנו לנו חכמים, אלא בכל עת ובכל שעה הוא רץ לבית המדרש ונוטל ספר ומשקיע עצמו בלימוד התורה, אין ספק כי שפע של רחמים מתרעי שמיא דרחמי מלמדים עליו זכות, לומר שהרי הוא עתה כהולך למדבר כדי לקבל תורה מנותן התורה בהר סיני.

וכבר אמרו חז"ל במועד קטן (כ"ה ע"א) חכם שמת הכל כקרוביו. כלומר, ירושתו הרוחנית אינה נחלת בניו בלבד, אלא כל הרוצה לזכות וליהנות מירושתו יבוא ויטול. וכגודל התשוקה ללמוד מדרכיו, כך יהיה גודל וערך הירושה. ובזה יתקיים מה שאמרו חז"ל בבבא קמא (ט"ז ע"ב) וכבוד עשו לו במותו (דבריהם י"ב ל"ב ל"ג), מלמד שהושיבו ישיבה על קברו. ובשיבה זו נלמד את קנייני התורה, שעל ידיהם זוכה האדם לדברים הרבה.

